

40 éves a Világörökségi Egyezmény

VÁROSI ÉRTÉKEK Magyarországon

dr. Sedlmayr Judit

Az idén negyvenéves Világörökségi Egyezmény¹ többek között azokat az alapelveket tartalmazza, amelyek alapján a Világörökségi Központ az egyes országok világörökségi listára való jelölésének dokumentumait értékeli. Jelen tanulmány arra keresi a választ, milyen egyezések és különbözőségek vannak ezen egyezmény és a védendő értékek védelmének szabályozásáról hozott magyar jogszabályok között; illetve hogy az idén januártól hatályos világörökségi törvény milyen módon segíti elő a már világörökségi, a várományosi listán lévő, továbbá más, kiemelkedő kulturális értékeinknek az egész világban történő elismertetését.

A magyarországi városoknak - azok tárgyi értékein túli - védelmét az épített környezet alakításáról és védelméről², valamint a kulturális örökség védelméről³ szóló törvények szabályozzák elsődlegesen. Az egyes épületek vagy objektumok viszonylag egyszerű megítélése és dokumentálási, megőrzési feladatai helyett a komplexebb, de egyszersmind a helyi lakosság életében meghatározóbb szerepet játszó település/városrészeket, az újkortól ezekhez kapcsolódó iparosodás európai értékeit vizsgálom, a magyar szabályozásnak az UNESCO fogalmi rendszeréhez, prioritásaihoz való viszonyát értékelem.

A világörökségi listára vett értékek a világörökségi egyezmény⁴ szerint vagy kulturális, vagy természeti (illetve egészen ritkán, ha mindkettő egyenlő súlyú, akkor vegyes) értékek lehetnek. A védett (többnyire) történelmi településrészek, városközpontok a kulturális örökség kategóriájába tartoznak. Ebben a kategóriában is megjelennek azonban a hétköznapi ember számára természetinek tekintett értékek. A Hortobágy, a Fertő-tó és a tokaji borvidék világörökségi megjelölése: kultúrtáj, mely a kulturális érték kategóriáján belül található. Világörökségi természeti értékünk egyedül az Aggteleki cseppkőbarlang, „Aggteleki és szlovák karszt barlangok” néven. A világörökségi

¹ *A világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelet*

² *Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény*

³ *A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény*

⁴ 1985. évi 21. törvényerejű rendelet

egyezmény városi értékekkel kapcsolatos kategóriái röviden a következők.

I. Kulturális örökség: nemzetközi - magyar

A *Világörökségi Egyezmény*⁵ által meghatározott kulturális örökség körébe tartoznak:

- I– az *emlékművek* / műemlékek (monuments): építészeti alkotások, nagyméretű szobrászati és festészeti alkotások, régészeti jellegű elemek vagy szerkezetek, feliratok, barlangok és ezek alkotórészeinek olyan csoportjai, melyek történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő, egyetemes értékűek, az

- II– *épület-együttesek* (groups of buildings): egyedülálló vagy egybefüggő építménycsoportok, melyek építészeti stílusuknál, egységes jellegükénél fogva, vagy a környezetbe való beilleszkedésük folytán történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek, és a

- III– *helyszínek* (sites) emberi alkotások, vagy ember és természet együttes alkotásai, valamint régészeti lelőhelyeket is magukban foglaló olyan területek, amelyek történelmi, esztétikai, etnológiai vagy antropológiai szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek.

A *magyar szabályozás*⁶ szerint a kulturális örökség elemei⁷ a

- I- *régészeti örökség*⁸- "az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével." a

- II- *műemléki értékek*⁹- „minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint azok rendeltetészerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából

⁵ Magyarországon az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet

⁶ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről

⁷ Uo 7.§ 5. pont

⁸ Uo 7.§ 22. pont

⁹ Uo 7.§ 10. pont

kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.” Ebben a meghatározásban megtaláljuk az ipari műemléket is, mint „tudományos és műszaki emléket”. Végül pedig a

III- kulturális javak¹⁰ - „az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai - az ingatlanok kivételével -, valamint a művészeti alkotások.”

*Védett örökségi elem*¹¹ ezek mellett: "az e törvény"¹² erejénél fogva védelem alatt álló, illetve miniszteri rendelettel vagy hatósági eljárás során védetté nyilvánított kulturális örökségi elem." Ez azt jelenti, hogy fenti három kulturális örökségi elem nemcsak az idézett törvény alapján lehetnek védettek, hanem miniszteri rendelet, illetve egyéb, hatósági eljárás is védetté nyilváníthatja azokat.

A magyar "kulturális javak" fogalomnak nincs megfelelője a világörökségi fogalomtárban. Az UNESCO-nak egy másik egyezményéből Magyarországra adaptált, *a szellemi örökségről szóló törvényben*¹³ találunk hasonlót:

"A szellemi kulturális örökség¹⁴: olyan

-1- szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség, valamint az ezekkel összefüggő

-2- eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely,

amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség - amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként állandóan újratehermenek - az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét."

¹⁰ 2001. évi LXIV. törvény 7.§ 4. pont, olaszok „beni culturali” kifejezést használják erre

¹¹ Uo 7.§ 26. pont

¹² Uo.

¹³ 2006. évi XXXVIII. törvény. *a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről* (röviden: szellemi kulturális örökség megőrzéséről)

¹⁴ Uo. 2. cikk 1. pont

A magyar kulturális örökség fogalomból viszont hiányoznak azok a világörökségi helyszínek, amelyek

- az ember és természet együttes alkotásai¹⁵, valamint
- a régészeti lelőhelyeket (1711 utáni) is magukban foglaló területek.

A magyar kulturális örökség fogalom tehát gazdagabb a szellemi örökséggel, de szegényebb a közös emberi-természeti értékekkel (amit a magyar szabályozás valójában számon tart, de a természeti védelem körében) és a XVIII. századinál fiatalabb (1711 utáni) régészeti lelőhelyekkel.

Világörökség (nemzetközi)- <i>kiemelkedő, egyetemes értékű</i>	Kulturális örökség (magyar)
I. emlékek -1- építészeti alkotások, -2- szobrászati és festészeti alkotások (nagyméretű) -3- régészeti jellegű elemek vagy szerkezetek, feliratok, -4- barlangok és ezek alkotórészeinek olyan csoportjai, melyek /1/ történelmi, /2/ művészeti vagy /3/ tudományos szempontból	-1- műemléki értékek /építmény -2- kulturális javak/művészeti alkotások -3- régészeti örökség -1-2 (1711 előtti és utáni) -4- régészeti örökség / üregek
II. épületegyüttesek -1- építménycsoportok, (egyedülálló vagy egybefüggő) melyek -A- építészeti stílusuknál, -B- egységes jellegüknel fogva, -C- környezetbe való beilleszkedésük folytán /1/történelmi, /2/ művészeti vagy /3/ tudományos szempontból	-1- műemléki értékek/építmények együttese
III. helyszínek -1- emberi alkotások, vagy -2- ember és természet együttes alkotásai, valamint -3- régészeti lelőhelyeket is magukban foglaló olyan területek, amelyek /1/ történelmi, /2/ esztétikai, /3/ etnológiai vagy /4/ antropológiai szempontból	-1- műemléki értékek/temető, temetkezési terület, -2- ----- -3- régészeti örökség-1-2 (ha 1711 előtti)
Kulturális örökség (magyar)	Világörökség (nemzetközi)-
I. régészeti örökség az emberi létnek a -1- föld felszínén, a -2- föld vagy a vizek felszíne alatt és a -3- természetes vagy mesterséges üregekben	-1- emlékek/ építészeti alkotások (ha 1711 előttiek) -2- emlékek/ építészeti alkotások (ha 1711 előttiek) -3- emlékek/barlangok (ha 1711 előttiek)

¹⁵ Védett természeti érték/terület, Natura 2000 terület emberi alkotások nélküli területként határozza meg ezeket a(z értékeket,) területeket a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapján 4.§ e), g), h) fogalmai

<p>1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével.</p>	
<p>II- műemléki értékek: minden olyan</p> <ul style="list-style-type: none"> -1- építmény, -2- kert, -3- temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint <p>+ azok rendeltetészerűen összetartozó együttese, rendszere, amely</p> <ul style="list-style-type: none"> -A- hazánk múltja és a -B közösségi hovatartozás-tudat szempontjából <p><i>kiemelkedő jelentőségű</i></p> <ul style="list-style-type: none"> /1/ történeti, /2/ művészeti, /3/ tudományos és <u>műszaki</u> emlék, <p>alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -1- emlékek/építészeti alkotások -2- helyszínek/ ember és természet együttes alkotása -3- helyszínek/ emberi alkotások
<p>III. kulturális javak: az élettelen és élő <i>természet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -1 keletkezésének, -2 fejlődésének, <p>az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország <i>történelmének</i></p> <ul style="list-style-type: none"> /1/ kiemelkedő és /2/ jellemző <ul style="list-style-type: none"> -1- tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai (az ingatlanok kivételével), valamint a -2- művészeti alkotások. 	<ul style="list-style-type: none"> -1- --- -2- ----

Előremutató, hogy a magyar műemléki értékek nemcsak a tudományos, hanem a MŰSZAKI értékeket is tartalmazzák. Miután a tudományos értékekbe beleérthető lenne a műszaki is, ennek a különbségtételnek valószínű oka az, hogy a törvényalkotó szerette volna kihangsúlyozni ezeket az értékeket¹⁶. A jogi szabályozás ilyen módon kitüntetett jelentőséggel ruházza fel a műszaki tudományos emlékeket, amely azonban csak egy lehetőség, a közfelfogás és maga a műemlékért felelős szakmai intézmények sem kezelik egyenrangú műemlékeként a műszaki értékeket a hagyományos műemlékekkel, a templomokkal vagy más, művészeti értékkel rendelkező intézményi vagy lakóépületekkel.

¹⁶ Ehhez a kitüntető figyelemhez minden bizonnyal hozzájárult, hogy az OMF, (mai jogutódja a KÖH) szervezésében nemzetközi konferenciát tartottak Budapesten az ipari műemlékekről 1997. április 7-8-án

II. Örökségvédelem Magyarországon

Az örökségvédelem tudományos feladatát a jelenlegi szabályozás¹⁷ szerint -az elsőfokú hatósági feladatok nagy részétől tehermentesítve - a továbbiakban is a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal végzi¹⁸. Amellett, hogy továbbra is részt vesz igazgatási feladatokban három szakértő testületével¹⁹, legfőbb feladata a továbbiakban tudományos jellegű.²⁰

2011 év végére a Hivatal megalkotta kulturális örökségvédelmi stratégiáját²¹ Ebben az szerepel többek között, hogy „A kultúrpolitika most egy olyan kihívás előtt áll, hogy számszerűsítse az örökségvédelem értékeit: bizonyítsa a kulturális örökség fejlesztő hatását, kiszámolja jövedelemtermelő képességét, majd kiépítse azokat a csatornákat, amelyeken a megtermelt jövedelem visszaforgatható lesz abba a szektorba, amely a forrásául szolgál”²² Később a stratégia részeként²³ azt javasolja, hogy

„A kormányzat egy «örökségvédelmi zöldmozgalom» támogatásával újabb szövetségesre tenne szert Magyarország újjáépítésében, erősíthetné a szétesőben lévő magyar társadalom belső kohézióját. Elsőként „civil térkép” készítené. A kapcsolatépítésnek az állami örökségvédelmi intézmények felől kell indulnia”²⁴ A korábban elefántcsonttoronyként működő Hivatal ezzel örvendetes módon nyit a szakma és a civil szervezetek felé. Az örökségvédelem ugyanis több, mint műemlékvédelem, és valóban csak minden érintett és érdeklődő segítségével tud megfelelni korunk kihívásainak. A széles szakma érdeklődve várja az örökségvédelmi stratégia párbeszédre ösztönző első változata után, milyen valódi stratégia készül majd el a Hivatal koordinálásában.

¹⁷ A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról, a kulturális örökségvédelmi szakigazgatási szervekről, és eljárásaikra vonatkozó általános szabályokról szóló 324/2010. (XII.27.) kormányrendelet (továbbiakban KÖH rendelet)

¹⁸ 2011-től két elsőfokú országos illetőségű igazgatási szerve maradt, a 1) Nyilvántartási Iroda és a 2) Műtárgyfelügyeleti Iroda

¹⁹ Az Ásatási Bizottság, a Műemléki Tanácsadó Testület és a Kulturális Javak Bizottsága révén.

²⁰ KÖH rendelet 16.§, többek között f) örökségvédelemmel kapcsolatos metodikai kutatásokat végez és végeztet, szakmai metodikai irányelveket dolgoz ki és tesz közzé, i) együttműködik az örökségvédelmi érdekű kutatási programokban

²¹ http://www.koh.hu/assets/Hirek/Kulturalis_oroksegvedelmi_strategia.pdf, amit a Hivatal elnöknője etatista meggyőződését hangoztatva ajánlotta a szakmai érdeklődők figyelmébe 2011 november 24-én a MUT székházában tartott előadásában.

²² Ez jobbára csak a Hivatal számára új kihívás. A phare, majd az uniós pályázatok óta rengeteg adat áll rendelkezésre a kulturális, a műemléki beruházások gazdasági számszerűsítéséről.(stratégia 5. oldal)

²³ A stratégia következő, kiérlelt és szakmai összefogásában készülő változatából remélhetően nem hiányoznak majd a stratégiák hagyományos részei, az állapotfelmérés, a lehetséges irányok, valamint a koncepció felvázolása, melyhez bizonyosan valósi szakmai partnereket talál a Hivatal, tekintve, hogy milyen nagy számban voltak kíváncsiak a Hivatal elnökének a stratégia szükségességéről szóló előadására..

²⁴ Örökségvédelmi stratégia 18. oldal

Az ICOMOS és jogelődjei történetében voltak fényesebb fejezetek is, amelyben a hagyományos műemlékvédelemtől távol eső ipari örökség komplex kérdésköre is helyet kapott.

Az 1965-ben alakult nemzetközi ICOMOS 2000-ben kötött együttműködési megállapodást az ipari örökség nemzetközi szervezetével, a TICCIH²⁵-hel. A szakmai alapokat lefektető, az ipari örökség védelméről szóló *Nyizsnyij Tagil Karta* három évvel később, 2003-ban jelent meg.

Az 1997-es budapesti ipari örökség konferenciával az akkori Hivatal²⁶ nemzetközi szakmai tekintélyként úttörő szerepet töltött be. Sajnálatos, hogy talán a hivatali feladatok súlya miatt ez az előremutató tevékenysége az ipari örökség témakörével együtt háttérbe szorult 2005-től. Akkor a KÖH döntésével²⁷ többek között megszüntette azt az egyetlen státuszt, amely lehetővé tette, hogy az ipari örökség ügye - mintegy zászlóshajóként - az egyre sikeresebb aktív szerepvállalásra mutasson példát nemcsak itthon, hanem a nemzetközi szakmai életben is.

A gazdasági helyzet nem javult azóta sem, de a KÖH 2011. év végén megjelentetett stratégiájában nem találni olyan elemet, amely azt mutatná, a Hivatal a hatósági munka béklyóitól szabadulván visszatalálna régi, „proaktív” önmagához.

Ebben a közel tíz évvel ezelőtti sikeres periódusban nagy megtiszteltetés érte az örökségvédelmi szakmát. 2002-ben Magyarországon ülésezett az UNESCO Világörökségi Egyezményében részes államok közgyűlése²⁸. Ezen alkalommal a budapesti világörökségi helyszín nemcsak az Andrassy úttal és környezetével bővült, hanem szakemberek közreműködésével és egyetértésével megalkották és közzétették a

*-I- Budapesti Nyilatkozatot a Világörökségről.*²⁹ Ebben rögzítik, hogy

- egyetemesnek tekintik az egyezményt a kulturális és természeti értékekre vonatkozóan. Az
- **ÖRÖKSÉG**, mint eszköz szolgálja a fenntartható fejlődést
- a) biztatnak az egyezményhez csatlakozásra,
- b) felkérlik a részes államokat, jelöljék kimagasló kulturális, természeti értékeiket a listára,
- c) megőrzés – fenntarthatóság – fejlesztés egyensúlyának megőrzésére törekednek
- d) együttműködnek (feltehetően minden érdekelttel),

²⁵ TICCIH = Trust the International Comittee for the Conservation of the Industrial Heritage

²⁶ Ma kulturális Örökség Hivatala, KÖH, akkor Országos Műemléki Felügyelőség, OMF

²⁷ VÁCZI Piroska: *Gondolatok az ipari örökség védelméről*, In: Országépítő 2011/3., p.43.

²⁸ Magyarország adta emiatt a közgyűlés elnökét

²⁹ <http://www.koh.hu/tartalom.php?id=20081013191354> (2012. január 30.)

- e) védik a világörökség ügyét
- f) törekszenek bevonni a helyi közösségeket
  - a Világörökségi Bizottság támogatókat, együttműködőket vár a
- a) Világörökségi lista hitelességének erősítéséhez,
- b) a világörökségi javak hatékony megőrzéséhez,
- c) a szakmai kapacitás fejlesztéséhez
- d) a kommunikáció fejlesztéséhez, a közönség bevonásához

(Rögzíti, hogy 2007-ben kiértékelik, milyen eredményeket értek el a felsorolt feladatok és célok megvalósításában ³⁰)

Talán ez az egyetemes üzenet az, amely miatt a Világörökség honlapján egyedüli dokumentumként szerepel az Világörökségi Egyezmény és az útmutatók mellett. ³¹

Az idén hatályba lépő magyar világörökségi törvény³² csak a hazai védelembe vételi eljárás után teszi lehetővé a világörökségi listára vétel kérelmezését³³. Különbséget tesz világörökségi helyszín és annak védőövezete között, e kettő együtt jelenti a világörökségi területet³⁴.

Bevezeti a világörökségi kezelési terv fogalmát³⁵, melyet a kultúráért felelős miniszter készít elő³⁶., amely ezen kívül felügyeli a világörökségi gondnokságok³⁷ munkáját. A törvény alapján kiadott kormányrendelet³⁸ az év végéig valamennyi világörökségi és várományos helyszín kezelési tervét elkészítteti a kultúráért felelős miniszter felügyeletével. A világörökségi gondnokságokat a törvény hatálybalépésétől (2012. január 1.) számított hat hónapon belül ki kell jelölni. A világörökségi területek szakmai dokumentációval alátámasztott kezelési tervei 2012. év végéig készülnek el. Ezt követően számos egyeztetés útján lehet egy helyszín és védőövezete először országosan, majd nemzetközileg védett, világörökségi terület.

³⁰ Sajnos nem található információ a www.vilagorokseg.hu honlapon arról, hogy ez a 2007. évi összegzés milyen eredménnyel zárult.

³¹ <http://whc.unesco.org/en/documents> (2012. január 30.)

³² *A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény*

³³ Uo. 1.§ (2)

³⁴ Uo. 2.§ 2., 3., 5. pontok

³⁵ Uo. 3.§ (3) bekezdés

³⁶ Uo. 4.§ (2) bekezdés c) pont

³⁷ Uo. 4.§ (2) bekezdés e) pont

³⁸ A világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről szóló 315/2011 (XII. 27.) kormányrendelet

Megfelelő első lépés lehet ez a világörökségi törvény ahhoz is, hogy az egyéb, védelemre méltó vagy már védett értékeinkkel kapcsolatos feladatokat is immár komplexen, a hagyományos műemlékekkel kapcsolatos tennivalók újradefiniálásával, bővítésével értelmezzük a továbbiakban.

III. A városi érték

A városkép olyan érték, amelyet lakóhelyunktől távol járva, turistaként is elsőként megcsodálunk. Egyedi műemléki épület sem kell ahhoz, hogy egy város kivívja csodálatunkat. A városkép nehezen megfogható jellemzőit, jelentőségét rögzíti a Bécsi Memorandum. Az, hogy a dokumentum a Hivatal honlapjára is fölkerült, azt bizonyítja, hogy annak megállapításait a Hivatalban dolgozók munkájuk során irányadónak tekintik.

-II- *Világörökség és kortárs építészet, a történeti városkép kezelése.*³⁹ (Bécsi Memorandum)

A dokumentum az UNESCO Világörökség Listájára felvett városokkal kapcsolatosan fontosnak tart rögzíteni bizonyos gondolatokat. Bevezetőjében emlékeztet az alábbi dokumentumokban⁴⁰ megfogalmazottakra:

- 1- 1964. évi *Velencei Karta* (Nemzetközi karta a műemlékek és műemléki helyszínek konzerválásáról és restaurálásáról), az
- 2- 1968. évi "*UNESCO Ajánlások a köz- vagy magánmunkák által veszélyeztetett kulturális örökségek védelméről*", az
- 3- 1976. évi "*UNESCO Ajánlások a történeti értékű területek védelméről és jelenlegi hivatásáról*", az
- 4- 1989. évi "*Nemzetközi karta a történeti kertek védelméről*" (Firenzei Karta), az
- 5- 1987. évi "*Nemzetközi Karta a történeti városok és városi területek megőrzéséről*" (Washingtoni Karta) és az
- 6- 1994. évi *Nara Dokumentum* a hitelességről;

A Memorandum az UNESCO Világörökség Listáján szereplő vagy a felvételre javasolt történeti városokra, valamint azokra a nagyvárosokra vonatkozik, amelyek területén világörökségi műemlékek vagy műemléki helyszínek vannak.⁴¹

³⁹ <http://www.koh.hu/tartalom.php?id=20081013200340>

⁴⁰ *Karták Könyvében* valamennyi megtalálható

⁴¹ *Bécsi Memorandum* 5. pont

A dokumentum többek között nem tartja elfogadhatónak csak a homlokzat megmentését akkor, amikor lehetőség lenne az eredeti belső megmentésére is, továbbá a történeti városképek komplex vizsgálatát tartja szükségesnek a listára jelentkezésnél és a már listára vett városok esetén is. Elismeri, szükség van a modern, új épületekre is, de azok illeszkedjenek környezetükhöz, és ne imitálják azt. Szakemberek rögzítsék minél hamarabb a tervezők számára, mi az, ami értékes, ami védendő, megtartandó, figyelembe veendő a tervezések, új építések során.

AJÁNLJA, hogy

- A.) a történeti városkép fogalmának a memorandumban vázolt komplex fogalmát használják, amikor beavatkozásokat terveznek annak védendő környezetében ;
- B.) új értékeknek és helyszíneknek a világörökségi listára való felvétele elhatározásakor ajánlatos kitérni a történeti városkép fogalmára mind a javaslatétel, mind az elbírálási eljárás során;
- C.) az UNESCO szakembereit felkérjük, hogy tanulmányozzák és tegyenek új javaslatokat a történeti városképek jelenlegi listájának kiegészítésére és aktualizálására. Egy későbbi időpontban az UNESCO Közgyűlése foglalkozzék a kortárs építészet és a történeti városképek összefüggéseinek vizsgálatával.

Az UNESCO-hoz kapcsolódó, szintén világméretű, a benne résztvevő országok civil szakmai szervezeteit egyesítő ICOMOS a folyamatosan fölmerülő szakmai kérdések megoldására ajánlásokat dolgoz ki, amelyek nagy részét 2002 óta magyarul is olvashatjuk.

A hitelesség kérdése számtalanszor fölmerül szakmai beszélgetésekben. Ezért idézik oly sokszor a csupán 13 cikkből álló *Narai dokumentumot*⁴². Itt a hitelesség széleskörű értelmezése olvasható. ....,a hitelesség megítélése az információs források széles körével függ össze. E források vonatkozhatnak a

- 1- koncepcióra és a formára, az
- 2- anyagra és a tartalomra, a
- 3- használatra és a funkcióra, a
- 4- hagyományokra és a technikára, az
- 5- elhelyezésre és a telepítésre, a

---

⁴² *Karták Könyvében* megtalálható a dokumentum, p.41-42.

-6- szellemiségre és a benyomásokra, az

-7- eredeti állapotra vagy arra, amivé a történelem folyamán vált, az információs források immanens és külsődleges vonatkozásaira.”

Ezek az előbbieken idézett források teszik lehetővé a kulturális örökség sajátos művészi, történeti, társadalmi és műszaki jelentőségének meghatározását. A hitelesség ilyen széleskörű értelmezése felhatalmazza a közösséget, hogy hitelesítse azokat a tárgyi és szellemi értékeket, amelyek körülveszik.

A kulturális örökség kérdéskörében az UNESCO-val együttműködő, szintén világméretű, a benne résztvevő országok civil szakmai szervezeteit egyesítő ICOMOS a folyamatosan fölmerülő szakmai kérdések megoldására ajánlásokat dolgoz ki. Ezek nagy részét először 2002-ben, majd bővített formában 2011-ben *Karták Könyve* címmel egy könyvben összegyűjtve magyar nyelven is kiadta az ICOMOS Nemzeti Bizottsága. Ezen karták az örökségvédelem különféle elemeinek értékeléséhez, az értékmegőrzéséhez nyújtanak segítséget és a szakmai párbeszéd során válnak hivatkozási alappá. Úgy hivatkoznak rájuk, mint a közös nyelv elemeire, vagy mint egy közszájon forgó történet csattanójára.

A listára felvételhez⁴³ annak dokumentációjában szerepel

- 1- az örökség beazonosítása,
  - 2- a listára vétel indoklása (itt kellene szerepeltetni település/városrész védelme esetén a városképet és annak legfontosabb, védendő elemeit
  - 3- a kezelési terv,
  - 4- az értéket befolyásoló tényezők
  - 5- az állapot nyomon követése
  - 6- egyéb, kiegészítő dokumentáció
- + az aláírás (részben állam nevében)

A védeni javasolt érték először Várományosi Listára kerülnek , amelyet az UNESCO is számon tart, és amelyet csak háromévente lehet módosítani. A jelenlegi nyolc magyar világörökségi helyszín mellett (Aggtelek közös Szlovákiával) tizenegy található a Várományosi Listán (egyik a

---

⁴³ <http://www.vilagorokseg.hu/portal/vilagoroksegrol.php?id=20070131183634> (2012. január 30.)

nemzetközi római limes részeként). A budapesti terület kiterjesztéseként újabb elem szerepel, a budai termál-karsztrendszer barlangjai.

A fővárosban számos korábbi ipari területen hajtottak végre sikeres fejlesztéseket. Ezek némelyike kimagasló színvonalú. Az ipari örökség világörökségi értéként való elismertetésére tanulságos példa a dél-walesi Blaenavon⁴⁴, amelyet a (iii) és (iv). kritériumok⁴⁵ alapján fogadtattak el világörökségi értéként. A 3 290 ha nagyságú vasérc- és szénbányát 1980-ban zárták be, húsz év múlva, 2000-ben lett világörökségi helyszín. A németországi Rammelsberg bányái⁴⁶ 1992-ben lettek világörökségi helyszínek az (i), (ii), és (iv) kritériumok alapján, korábban, mint a kapcsolódó történeti település, Gosslar. Az alsó-szászországi tartomány már 1977-ben elismerte ipari műemlékként a komplexumot. Essen Zollverein bányája 2001-ben nyerte el a kitüntető elismerést, és 2010-ben - Péccsel, Isztambullal együtt - Európai Kulturális Fővárosként legfontosabb rendezvényeit a volt bánya területén tartotta. Az észak-olasz Lombardiában, Bergamo közelében található Crespi d'Adda⁴⁷ is ekkortájt, 1995 óta található a világörökségi listán (*ii* és *iv*. kritériumok alapján). Christoforo Benigno Crespi 1875-ben vásárolta meg a közel 1 km²-nyi völgyet, hogy ott a textilipar számára gyárat és dolgozói számára lakónegyedet hozzon létre az Adda folyó mellett.. 1889-re megvalósította elképzelését, az azóta világörökségként nyilvántartott gyár egy részét még ma is használják. Különleges ötvözete ez a XIX. század végi tervezett városnak és a korabeli ipari kultúrának. A tulajdonos nem bércaszárnyákat építtetett dolgozóinak, hanem családi házakat, saját kerttel. A gyárban 50 évig nem volt sztrájk, csak az 1929. évi válság és az erősödő fasiszmus változtatta meg ezt az idilli képet. Volt itt a munkások számára vízerővel működtetett elektromos központ, melyből ingyen áramot kaptak, fürdő, valamint mosóház, klinika, fogyasztói társulások, iskola, egy kis színház, sportcentrum, a helyi lelkész és orvos háza és más általános szolgáltatások. Templom és vár is épült, utóbbi a Crespi család számára, valamint egy új irodacsoport további, a munkások számára épített házakkal. (1920-ban is építettek két ilyen házcsoportot az 1890-es években épített kettő mellé). Az olasz példa tanulságokkal szolgálhat például az ózdi ipari örökség hatékony védelméhez is, ezért annak részletesebb vizsgálata külön tanulmányt érdemelne.

---

⁴⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/984>

⁴⁵ Listáját lásd a tanulmány végén, az irodalomjegyzék után

⁴⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/623>

⁴⁷ <http://whc.unesco.org/en/list/730>

IV. Összegzés

A világörökségi helyszín jelölésénél használt kritériumrendszer⁴⁸ megalkotása óta folyamatosan változik valamelyest és folyamatban van a korábban listára vett elemek - azóta egységessé vált kritériumrendszerében való - utólagos értékelése. A pontosítások mellett azonban a folyamat első, legfontosabb lépése, hogy mi magunk döntsük el elsőként, valamit értéknek tartunk-e vagy sem. Ezután következik az, hogy közvetlenül mérhető gazdasági, pénzügyi haszonnal kecsegtető beruházások mellett vagy ellenében versenyeztetjük-e azokat, vagy ehelyett elképzelhető-e másfajta megközelítés is. Megtörténhet-e, hogy a (világörökségi) értékeket érintő beruházásokhoz kiindulópontként szolgáljanak ezek az értékek, már a koncepcióalkotás kezdetén és ezekhez az értékekhez formálják, igazítsák a fejlesztéseket? Egy közelmúltban, 2012. december 8-9-én tartott berlini konferencián⁴⁹ holland, német, francia ingatlanfejlesztők egyöntetűen azt állították, hogy a „védett értékek” (nemcsak műemléki) környezetében történt 1 euró befektetés átlagosan további 5-8 euró befektetést generál. Ez azt jelenti, hogy a piac ténylegesen „beárazza” ezeket az értékeket és a kapcsolódó befektetések, mint például a kereskedelem, szolgáltatások nagyban hozzájárulhatnak a tulajdonos nemzet értékmegetartást célzó erőfeszítéseéhez.

A Magyar Művészeti Akadémia fájdalomtól sem mentes születése, a háttérintézmények átrendeződésével, előtérbe helyezte a hazai művészeti szakmákat. A világörökségi értékek, a tanulmányban vizsgált (város)építészeti értékek és főként a városiasodás, az ipari örökség értékei azonban csak részben tekinthetők művészi alkotásoknak. Kérdés, hogy a köztestület tavasszal megalakítandó nyolc tagozata⁵⁰ lefedi-e az olyan kulturális értékekkel kapcsolatos feladatokat is, mint az ipari örökség, amelyet nemcsak épületek, hanem a benne található történeti, esztétikai értékkel bíró gépek, az abban megnyilvánuló szellemi kulturális örökség egyaránt megtestesítenek. Segíthet-e ez az új intézmény ezeknek a különleges értékeknek a megőrzésében, mindenekelőtt megfelelő értékvédelmet célzó módszerek kidolgozásával?

A város és a városiasodás ugyanis nemigen választhatók el egymástól. A városért rajongók

---

⁴⁸ *Útmutató a Világörökségi helyszínek KIEMELKEDŐ EGYETEMES ÉRTÉK VISSZAMENŐLEGES MEGHATÁROZÁSÁNAK elkészítéséhez*, 2010. július <http://www.vilagorokseg.hu/portal/dokumentumok.php> (2012. január 30.)

⁴⁹ The Heritage of the City, Berlin, E-Werk, plenáris ülés

⁵⁰ Magyar Művészeti Akadémia alapszabálya 27.§ (6) bekezdésében 1) építőművészeti, 2) film-és fotóművészet, 3) ipar- és tervezőművészeti, 4) irodalmi, 5) képzőművészeti, 6) népművészeti, néprajzi, 7) színházművészeti, 8) zeneművészeti tagozatokat találunk. (<http://www.mma.hu/koztestulet/dokumentumok/alapszabaly>, 2012. január 30.)

táborának ellenpólusaként az etológus⁵¹ által megálmodott kis közösség szellemi atyja elutasítja a várost. „A Városban nincsen erdő, rét, források, nem lehet vadászni, nem lehet földet művelni, nem lehet természetes életet élni. Kis betonkuckókba szorulnak az emberek, és egyre újabb, ártalmas gondolatok jutnak az eszükbe” A világon élő hétmilliárd ember fele⁵² azonban városokban él, és ez a szám még nagyobb az elmaradott régiókban, 75% fölötti, holott éppen ott mutatkoznak leginkább a városiasodás hátrányai. Ennek érzékeltetéséhez új kifejezés terjedt el, a „lábnyom”, amit a civilizált ember hagy maga után. A különféle szakterületen járatos urbanisták keresik azokat a bevált és új gyakorlatokat, amelyek ezeket a problémákat orvosolhatják.

Az "élhető és fenntartható város" mintái is lehetnek azok a lakó- és ipari negyedeket magukban foglaló települések és településrészek, amelyeket történeti, esztétikai értékeik a hasonló célból épített együttesek, települések fölé emeli. Ezeket a területeket ugyanis számos esetben most lehet és kellene tartalommal megtölteni, majd fenntarthatóan működtetni, mielőtt végleg elenyésznek. Ennek a vágyott folyamatnak jelenleg tehát jogszabályi akadálya nincs, csak a társadalmi kezdeményezések hiánya vagy illetékesek egyéni jogértelmezése szabhat gátat a számtalanszor emlegetett finanszírozási nehézségek mellett.

---

⁵¹ CSÁNYI Vilmos: *A bábosok*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2009. (110. oldal)

⁵² <http://wwf.hu/friss-hirek/aktual/1/viz-vilagnapja-es-varosi-elet-avagy-vizellatasi-gondokat-okoz-a-tulzott-varosi-nepesseg> (2012. január 30.)

Irodalom és forrásjegyzék

- [BENEVOLO]
Leonardo BENEVOLO, *A város Európa történetében*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 1994.
- [BIBLIA]
Biblia, Magyar Bibliatársulat, Kálvin János kiadó, 2006.
- Malcolm N. SHAW, *Nemzetközi jog*, Osiris, 2001.
- VÁCZI Piroska, *Gondolatok az ipari örökség védelméről*, 2011/3. Országépítő 40-45.
- VÁCZI Piroska, *Az ipari épületek védelmének lehetőségeiről*, 2002., <http://epiteszforum.archivum.hu>
- *Az ipari műemlékvédelem helyzete Magyarországon c. nemzetközi konferencia 1997. április 7-8.*, Budapest, OMF (Váczi Piroska előszavával)
- [KARTÁK]
Karták könyve, ICOMOS, 2011
- *A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény*
- *A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény*
- *Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény*
- *A világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelet*

Világörökségi helyszínek⁵³ (HU)

K – kulturális kategória T – természeti kategória

- 1- Budapest- a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrássy út (K) (1987 + 2007)
- 2- Hollókő ófalu és környezete (K) (1987)
- 3- Az Aggteleki- karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (T) (1995)
- 4- Az Ezeréves Pannonhalma Bencés Főapátság és természeti környezete (K) (1996)

⁵³ <http://www.vilagorokseg.hu/portal/helyszinek.php> (2012. január 30.)

- 5- Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta (K-kultúrtáj) (1999)
- 6- Pécs (Sophiane) ókeresztény temetője (K) (2000)
- 7- Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj (K-kultúrtáj) (2001)
- 8- A tokaji történelmi borvidék kultúrtáj (K-kultúrtáj) (2002)

Várományosi lista (HU)

- 1- Az Esztergomi középkori vár (K) (1993) (Visegráddal közösen Dunakanyar kultúrtáj” munkacímmel)
- 2- A Tihanyi félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi tó (K) (1993)
- 3- A budai termálkarszt-rendszer barlangjai (T) (1993) a termálkarszt -rendszer barlangjai a meglévő Budapesti világörökségi helyszín (K) természeti kritérium alapján való bővítéseként terjeszthetők fel a Világörökségi Listára. (Ezzel a kulturális helyszín ún. vegyes kategóriájú helyszínné alakulna át.)
- 4- A Visegrádi királyi székhely és vadászterület (K) (2000) (Esztergommal közösen „Dunakanyar kultúrtáj” munkacímmel)
- 5- A tájház hálózat Magyarországon (K) (2000)
- 6- A Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok (K-kultúrtáj) (2000)
- 7- Az északkeleti Kárpát medence fatemplomai (Kulturális) (2000), Eredetileg „A Kárpátok Északkeleti ívének fatemplomai” megnevezéssel nemzetközi (Lengyelország, Románia, Szlovákia, Ukrajna és Magyarország részvételével tervezett) sorozat-helyszín részeként felvett várományosi tétel
- 8- A Komárom / Komarnoi erődrendszer a Duna és a Vág folyók összefolyásánál (K) (2007) 2008-ban szlovák-magyar közös felterjesztés történt a világörökség Listára. A felterjesztést a partnerek visszavonták, továbbfejlesztése folyamatban van.
- 9- A Tarnóc őslőhely (T) (2000) 2003-ban felterjesztve a Világörökség Listára. Felvételéről a döntés egyelőre elhalasztva. (Eredeti név: Ipolytarnóci ősmaradványok)
- 10- Lechner Ödön független, premodern építésze (K) (2008)
- 11- A római limes magyarországi szakasza – A Ripa Pannonica Magyarországon (K) (2009), nemzetközi sorozatjelölés részeként

Világörökség / kulturális örökség kritériumok

- (i) az emberi alkotószellem remekműve
- (ii) egy meghatározott időszakon vagy kulturális területen belül jelentős mértékben hatott az építészet / a technológia / a műemlékek / a várostervezés / a tájkialakítás fejlődésére
- (iii) egyedi (de legalábbis kivételes) megtestesítője egy élő vagy már letűnt civilizációnak
- (iv) egy építészeti stílus / együttes / technológia, vagy az emberiség történelme egy vagy több korszakát tükröző táj kiemelkedő példája
- (v) egy vagy több kultúrát képviselő, hagyományos emberi letelepedés vagy területfoglalás kiemelkedő példája
- (vi) kapcsolódik kivételes, egyetemes jelentőségű eseményekhez vagy élő hagyományokhoz, ideákhoz vagy meggyőződésekhez, művészeti vagy irodalmi művekhez – ez a kritérium csak egy másik kritériummal együtt alkalmazható